

ANNOTATIES

Onder de zorg van prof.mr. L.J.A. Damen, prof.mr. J.M. van Dunné, prof.mr. Ch. Gielen, prof.mr. M.S. Groenhuijsen, prof.mr. T. Hartlief, prof.dr. E.M.H. Hirsch Ballin, prof.mr. A.H. Klip, prof.mr. G.G.J. Knoops, prof.mr. C.A.J.M. Kortmann, prof.mr. S.C.J.J. Kortmann, prof.mr.dr. F.C.M.A. Michiels, prof.mr. A.I.M. van Mierlo, prof.mr. K.J.M. Mortelmans, prof.mr. A.J.M. Nuytinck, prof.mr. M.V. Polak, prof.mr. M.J.G.C. Raaijmakers, prof.mr. J. Riphagen, prof.mr. Th.A. de Roos, prof.mr. G.R. Rutgers, prof.mr. E. Verhulp, prof.mr. R.D. Vriesendorp, prof.dr. J.W. Zwemmer

Zaken die bij de echtelijke woning behoren in de zin van artikel 1:88 BW

Prof.mr. A.J.M. Nuytinck

HR 4 juni 2004, *JOL* 2004, 302, *RvdW* 2004, 81 (mrs. P. Neleman, D.H. Beukenhorst, A.M.J. van Buchem-Spagens, E.J. Numann, F.B. Bakels; A-G mr. C.L. de Vries Lentsch-Kostense)

Artikel 1:88 lid 1, aanhef en onder a, slot, BW; toestemming andere echtgenoot; 'echtelijke woning'; begrip 'zaken die bij een zodanige woning behoren'; maatstaf; eisen rechtszekerheid en belangen wederpartij.

De feiten

Mevrouw A is met de heer B, die op 13 maart 1999 is overleden, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd geweest. Zij woonden vanaf 1951 in de echtelijke woning. A is daar ook na het overlijden van B blijven wonen. In 1982 hebben A en B een aan hun perceel grenzend stuk grond gekocht. Dat stuk grond zijn zij ten dele als moesen siertuin en ten dele als weide voor kleinvee gaan gebruiken. Op het als weide in gebruik genomen gedeelte is voorts een schuur opgericht. De schuur wordt gebruikt als stalling voor het kleinvee en opslag van gereedschap. Voordat de schuur er was, werd het gereedschap opgeslagen in de garage die zich bij de echtelijke woning bevindt. Op 11 juni 1998 heeft B van het in 1982 aangekochte perceel grond een gedeelte voor fl. 40.000 verkocht aan wederpartij C. Op 21 december 1998 is het stuk grond aan C geleverd. Bij kleinvee van 22 april 1999 heeft A met een beroep op artikel 1:88¹ de nietigheid, althans vernietigbaarheid, van de transactie met C ingeroepen. De relevante beslissingen in het geding in feitelijke instanties worden voldoende duidelijk uit het hierna opgenomen gedeelte van het arrest van de Hoge Raad.

De beslissing van de Hoge Raad

Eiseres tot cassatie is A en de beide verweerders in

cassatie noem ik C (de koper). In de hierna volgende punten 3.2 en 3.3 van het arrest van de Hoge Raad (onder *Beoordeling van het middel*) parafraseer ik zijn woorden in die zin, dat ik eiseres tot cassatie en verweerders in cassatie telkens A en C noem. In werkelijkheid is Westerhof-Smit eiseres tot cassatie en zijn Van den Brandhof en Brunekreef de beide verweerders in cassatie.

'3.2. A heeft aan haar hiervoor onder 1 vermelde vordering – kort gezegd strekkende tot vernietiging van de koopovereenkomst en veroordeling van C tot teruglevering van het perceel grond – ten grondslag gelegd dat de verkoop heeft plaatsgevonden zonder haar toestemming terwijl deze ingevolge art. 1:88 BW vereist omdat het perceel grond deel uitmaakt van de echtelijke woning met omliggend erf en door de verkoop het woonmilieu van A is aangetast. De rechtbank heeft de vordering toegewezen voorzover het betreft, kort gezegd, het gedeelte van de grond dat wordt gebruikt als siertuin en moestuin.

C heeft in het door hem ingestelde hoger beroep onder meer betoogd dat het woonmilieu waarop art. 1:88 BW ziet, niet in het gedrang komt. Daartoe heeft hij aangevoerd dat uit een brief van 15 januari 2001 van A aan het college van B en W van de gemeente Westerveld, in welke brief A te kennen heeft gegeven voornemens te zijn een bouwvergunning aan te vragen voor het betrokken perceel, is af te leiden dat A zelf het als sier- en moestuin in gebruik zijnde stuk grond niet tot haar woonmilieu rekent. C heeft voorts betoogd dat A, aldus handelend, in elk geval misbruik maakt van haar bevoegdheid zich te beroepen op het ontbreken van de in art. 1:88 BW bedoelde toestemming. Het hof heeft het op de brief van 15 januari 2001 gebaseerde betoog gehonoreerd, de vonnissen van de rechtbank van 14 september 1999 en 10 oktober 2000 vernietigd, de vordering van A geheel afgewezen en A veroordeeld tot vergoeding van de eventueel door C geleden schade, nader op te maken bij staat. Het hof was

¹ Wetsartikelen behoren tot het BW, tenzij anders is vermeld.

van oordeel dat toestemming als bedoeld in art. 1:88 BW niet was vereist en overwoog daartoe, samengevat, het volgende.

(i) De door C in het geding gebrachte brief van 15 januari 2001, inhoudende dat A voornemens is een bouwvergunning aan te vragen, heeft onmiskenbaar betrekking op het door C terug te leveren perceelsgedeelte. A heeft inmiddels een bouwvergunning aangevraagd.

(ii) Daarmee heeft A volledig haar stelling ontkracht dat dit stuk grond als een deel van haar (vroeger echtelijke) woning met bijbehorend erf was te beschouwen in die zin dat verkoop van dat stuk grond en bebouwing daarvan met een zelfstandige woning een aantasting van haar woonmilieu opleverden, zodat wijlen haar echtgenoot voor de verkoop van de grond haar toestemming nodig zou hebben gehad.

(iii) De stelling van A dat zij met het aanvragen van de bouwvergunning slechts de meerwaarde van de grond heeft willen veiligstellen, doet aan het voorgaande niet af, aangezien overeind blijft dat A dit stuk grond als een potentiële bouwkavel beschouwt, hetgeen zich niet verdraagt met haar bewering dat bebouwing aantasting van haar woonmilieu oplevert (rov. 9).

3.3. Het middel, dat uit zes onderdelen bestaat – waarvan het zesde onderdeel bij de schriftelijke toelichting is ingetrokken – komt met vijf onderdelen, die zich lenen voor gezamenlijke behandeling, op tegen het oordeel van het hof dat toestemming als bedoeld in art. 1:88 BW niet was vereist. Het middel is terecht voorgesteld.

Art. 1:88 lid 1 aanhef en onder a BW bepaalt, voorzover hier van belang, dat een echtgenoot de toestemming behoeft van de andere echtgenoot voor overeenkomsten strekkende tot vervreemding van een door de echtgenoten tezamen of door de andere echtgenoot alleen bewoonde woning of van zaken die bij een zodanige woning behoren. De wetsgeschiedenis houdt met betrekking tot laatstbedoelde zaken het volgende in:

“De uitdrukkelijke vermelding van zaken die bij een door het echtpaar of de andere echtgenoot bewoonde woning behoren, voorkomt de vraag, of een daarbij in gebruik zijnde tuin of garage als een deel van de woning in de zin van dit artikel kan worden beschouwd en reeds uit dien hoofde onder de bepaling begrepen is te achten.” (Parl. Gesch. Inv. Boek 1, blz. 1170)

Voor de beantwoording van de vraag of ingevolge art. 1:88 BW toestemming is vereist voor de verkoop van een bepaald stuk grond, is derhalve beslissend of dat stuk grond behoort bij de echtelijke woning. Of dat laatste het geval is, moet worden beoordeeld aan de hand van de omstandigheden ten tijde van het aangaan van de rechtshandeling waarvan de rechtsgeldigheid wordt betwist. Voorts dient die beoordeling – mede in verband met de eisen van de rechtszekerheid en de belangen van de wederpartij – te geschieden aan de hand van objectieve maatstaven, zoals de ligging van het perceel ten opzichte van de echtelijke woning, de inrichting van het perceel, het gebruik dat van het perceel wordt gemaakt en de ter plaatse geldende verkeersopvattingen. Het hof heeft door voor de beantwoording van de vraag of toestemming als bedoeld in art. 1:88 BW was vereist, beslissend te achten

dat A inmiddels een bouwvergunning had aangevraagd en daarmee, aldus het hof, te kennen had gegeven het perceel niet als behorend tot de echtelijke woning te beschouwen, derhalve blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting.⁷

De Hoge Raad vernietigt het arrest van het gerechtshof te Leeuwarden van 28 augustus 2002, verwijst het geding naar het gerechtshof te Arnhem ter verdere behandeling en beslissing en veroordeelt C in de kosten van het geding in cassatie.

NOOT

1 *Betekenis van artikel 1:88*

Artikel 1:88 blijft voor een grote stroom jurisprudentie zorgen. Het gaat om een voor de praktijk, in het bijzonder de notariële praktijk, uitermate belangrijke bepaling, een van de belangrijkste bepalingen uit het huwelijksvermogensrecht. Artikel 1:88 beschermt de echtgenoten tegen zichzelf en tegen elkaar en beperkt hun handelingsbevoegdheid.² Dat doet de wetgever door voor een aantal categorieën van rechtshandelingen de toestemming van de andere, niet-handelende echtgenoot te verlangen (art. 1:88 lid 1, aanhef en onder a tot en met d). Artikel 1:88 geldt ongeacht het huwelijksvermogensregime van de echtgenoten – algehele of beperkte gemeenschap van goederen dan wel uitsluiting van iedere gemeenschap, al dan niet gecombineerd met een periodiek of finaal verrekenbeding – en is daarom opgenomen in titel 1.6, die geldt voor alle echtgenoten die niet van tafel en bed zijn gescheiden (art. 1:92a), en hun allerlei rechten toekent en verplichtingen oplegt. Artikel 1:88 geldt ook voor geregistreerde partners; artikel 1:80b bepaalt immers dat op een geregistreerd partnerschap de titels 1.6, 1.7 en 1.8 van overeenkomstige toepassing zijn.³ De echtgenoot die toestemming geeft, wordt daardoor geen partij bij de rechtshandeling die de handelende echtgenoot verricht. Toestemming geven is iets anders dan medewerking verlenen.

2 *Bescherming van het woonmilieu*

In de onderhavige procedure gaat het om de eerste categorie rechtshandelingen, die van artikel 1:88 lid 1, onder a. Door voor het verrichten van deze rechtshandelingen het toestemmingsvereiste te stellen beoogt de wetgever, kort gezegd, het woonmilieu te beschermen. De bepaling ziet op (obligatoire) overeenkomsten strekkende tot vervreemding, bezwaring of ingebruikgeving en rechtshandelingen strekkende tot beëindiging van

2 Uitvoerig hierover A.J.M. Nuytink, *Bevoegdheid van echtgenoten in het huwelijksvermogensrecht* (diss. Nijmegen), Deventer: Kluwer 1987, p. 126 e.v.

3 In het hierna volgende zijn derhalve onder echtgenoten ook geregistreerde partners begrepen.

het gebruik van een door de echtgenoten tezamen of door de andere echtgenoot⁴ alleen bewoonde woning of van zaken die bij een zodanige woning of tot de inboedel daarvan behoren. Men kan hierbij denken aan overdracht van de echtelijke woning, vestiging van een beperkt recht daarop – zowel een zekerheidsrecht als een genotsrecht – en het verhuren of in bruikleen geven daarvan.⁵ Behoort de echtelijke woning de echtgenoten of een van hen niet in eigendom toe, maar betreft het een huurwoning, dan valt uiteraard ook de opzegging van de huurovereenkomst onder het toestemmingsvereiste.

In de rechtspraak en de parlementaire geschiedenis zijn reeds enkele rechtsvragen met betrekking tot onderdeel a van artikel 1:88 lid 1 beantwoord. Zo heeft de Hoge Raad⁶ beslist dat '(be)wonen' in dit verband niet betekent feitelijk wonen of feitelijk voor bewoning in gebruik hebben, doch juridisch wonen in de zin van de artikelen 1:10 en 11, waarbij vooral de wil ('animus') om te wonen van belang is. Voorts spreekt de wetgever over 'een' woning en niet over 'de' woning, waarmee hij te kennen geeft dat ook een tweede woning binnen het bereik van artikel 1:88 valt. Het onderscheid tussen het vakantiehuis en het weekendhuis, dat in dit verband wel wordt gemaakt, acht ik nog steeds⁷ ongerechtvaardigd. Naar mijn mening valt het vakantiehuis evenzeer als het weekendhuis onder het toestemmingsvereiste.⁸ Het gaat om het woonmilieu, zodat al wat tot woonverblijf strekt als woning zal moeten worden beschouwd, dus ook een woonboot en een woonwagen. Ook zaken die tot de inboedel van de echtelijke woning behoren, vallen onder artikel 1:88. Nu het begrip 'inboedel' sinds 1992 niet meer in laatstgenoemd artikel zelf is gedefinieerd, moet men hier terugvallen op de definitie van dit begrip in het algemene vermogensrecht (art. 3:5). Het gaat dus om het geheel van tot huisraad en tot stoffering en meubilering van een woning dienende roerende zaken, met uitzondering van boekerijen en verzamelingen van voorwerpen van kunst, wetenschap of geschiedkundige aard.

Resteren nog de zaken die bij de echtelijke woning

behoren, welke in deze procedure aan de orde zijn. In 1987 schreef ik dat ook de tuin en de garage onder het toestemmingsvereiste vallen, en verwees ik daarbij naar de passage hierover in de parlementaire geschiedenis, die ook de Hoge Raad in rechtsoverweging 3.3 letterlijk citeert.⁹ Nieuw in dit arrest is, dat de Hoge Raad een criterium aandragt ter beantwoording van de vraag of een stuk grond dat wordt verkocht door een echtgenoot, bij de echtelijke woning behoort in de zin van artikel 1:88 lid 1, onder a, slot, zodat de toestemming van de andere echtgenoot voor deze verkoop is vereist. Deze vraag moet volgens de Hoge Raad worden beoordeeld aan de hand van de omstandigheden ten tijde van het aangaan van de rechtshandeling waarvan de rechtsgeldigheid wordt betwist, in casu dus 11 juni 1998, toen A's echtgenoot B het litigieuze stuk grond verkocht aan C. De Hoge Raad voegt hieraan toe dat die beoordeling – mede in verband met de eisen van de rechtszekerheid en de belangen van de wederpartij – dient te geschieden aan de hand van objectieve maatstaven. Hij denkt daarbij onder andere¹⁰ aan de ligging van het perceel ten opzichte van de echtelijke woning, de inrichting van het perceel, het gebruik dat van het perceel wordt gemaakt en de ter plaatse geldende verkeersopvattingen. Inderdaad maakt het voor de beantwoording van de vraag of toestemming voor de verkoop van het stuk grond is vereist, nogal wat uit of dit stuk grond bijvoorbeeld 50 meter dan wel 200 meter van de echtelijke woning vandaan ligt en of hiervan al dan niet veelvuldig of regelmatig gebruik wordt gemaakt. Ik kan mij goed voorstellen dat, naarmate de afstand van het stuk grond tot de echtelijke woning toeneemt en/of het gebruik van dit stuk grond – kwantitatief of kwalitatief – afneemt, de twijfel omtrent het bij de echtelijke woning behoren groeit. Hierbij zal naar mijn mening ook de bereikbaarheid van dit stuk grond vanuit de echtelijke woning van belang zijn: is het bereikbaar via de eigen grond van de beide echtgenoten of van een van hen dan wel uitsluitend via de grond van derden? Hoe dit ook zij, in ieder geval is in de visie van de Hoge Raad de subjectieve mening van de echtgenoot die toestemming had moeten geven, in casu A, omtrent het bij de

4 Dat is dus de niet-handelende echtgenoot die toestemming moet geven.

5 Of uiteraard het verpachten als het gaat om een hoeve of los land in de zin van art. 1 lid 1, aanhef en onder c en d, alsmede leden 2, 3 en 4 Pachtwet.

6 HR 28 november 1975, *NJ* 1976, 466, m.nt. EAAL (Maastrichtse woning I); zie ook HR 4 januari 1974, *NJ* 1974, 515, m.nt. EAAL, welke annotatie abusievelijk is geplaatst na *NJ* 1974, 541 (afgebrande woning). In laatstgenoemd arrest gaat het om de reikwijdte van het begrip 'woning' in art. 164a lid 1, onder a (oud), de voorganger van art. 1:88 lid 1, onder a. Eerstgenoemde bepaling heeft gegolden vanaf 1 januari

1957 (Lex Van Oven) tot 1 januari 1970 (invoering Boek 1).

7 Reeds in 1987; zie A.J.M. Nuytinck, *t.a.p.* (noot 2), p. 134.

8 Aldus ook Parl. Gesch. Boek 1 (Inv.), p. 1170 (memorie van toelichting); anders echter Parl. Gesch. Boek 1 (Inv.), p. 1175 (toelichting op eerste nota van wijzigingen), waaruit blijkt dat de minister van mening is dat het vakantiehuis in de memorie van toelichting ten onrechte is genoemd en als zodanig niet als een woning in de zin van art. 1:88 is te beschouwen.

9 A.J.M. Nuytinck, *t.a.p.* (noot 2), p. 134, met in noot 372 de verwijzing naar Parl. Gesch. Boek 1 (Inv.), p. 1170.

10 De opsomming die de Hoge Raad geeft, is niet limitatief, doch enuntiatief, nu hij het woord 'zoals' gebruikt.

echtelijke woning behoren van het stuk grond niet relevant. Het gaat immers om objectieve maatstaven die bij de beantwoording van deze vraag moeten worden aangelegd. Deze visie lijkt mij juist, te meer gelet op het feit dat ook de eisen van de rechtszekerheid en de belangen van de wederpartij, waarnaar de Hoge Raad in rechtsoverweging 3.3 terecht verwijst, in het geding zijn. Het Arnhemse gerechtshof, waarnaar het geding is verwezen, moet nu het door de Hoge Raad geformuleerde criterium op de onderhavige casus toepassen.

3 *Rechtsgevolgen van de vernietiging*

Stel dat het hof na verwijzing de litigieuze koopovereenkomst van 11 juni 1998 vernietigt (art. 3:51), hetgeen nog geenszins zeker is.¹¹ Wat zijn dan de rechtsgevolgen van deze vernietiging? Zij heeft terugwerkende kracht (art. 3:53 lid 1) en goederenrechtelijk effect. A kan het stuk grond revindiceren van C dan wel terugvorderen van hem op grond van onverschuldigde betaling, uiteraard onder gelijktijdige restitutie van de koopsom aan C (art. 1:89 leden 1 en 5 jo. art. 5:2 of 6:203). Blijkens het begin van rechtsoverweging 3.2 van het arrest van de Hoge Raad heeft A vernietiging van de koopovereenkomst en veroordeling van C tot 'teruglevering' van het stuk grond gevorderd. De rechtbank heeft C inderdaad veroordeeld tot deze 'teruglevering', zij het dat deze slechts een gedeelte van het stuk grond betrof. Het is uiteraard onjuist om hier van 'teruglevering' te spreken. Er valt helemaal niets terug te leveren, want als de titel B-C is vernietigd, sorteert ook de levering B-C van 21 december 1998 op grond van het causale stelsel geen effect (art. 3:84 lid 1). Na vernietiging van de koopovereenkomst B-C worden A en B dus geacht steeds eigenaars van het stuk grond te zijn gebleven. De vordering en de veroordeling tot 'teruglevering' zullen aldus moeten worden verstaan, dat het stuk grond wederom feitelijk ter beschikking van A – inmiddels is B, met wie A in algehele gemeenschap van goederen was gehuwd, overleden – moet worden gesteld. Anders gezegd: het stuk grond moet niet juridisch, maar uitsluitend feitelijk worden teruggeleverd. Het gaat hier dus niet om een retro-overdracht, zoals die aan de orde zou zijn geweest als de koopovereenkomst niet zou zijn vernietigd, maar ontbonden (art. 6:271). Uiteraard kan (niet: moet) de rechterlijke vernietigingsuitspraak worden ingeschreven in de openbare registers (art.

3:17 lid 1, aanhef en onder e), maar met een juridische teruglevering heeft dit niets van doen.

Het feit dat B op 13 maart 1999 is overleden, staat niet aan vernietiging van de koopovereenkomst door A in de weg. Het einde van het huwelijk heeft immers geen invloed op de bevoegdheid om ter vernietiging van een rechtshandeling van een echtgenoot een beroep op de vernietigingsgrond te doen, die voordien was ontstaan (art. 1:89 lid 3, eerste zin). Dit geldt ook als het huwelijk door overlijden van een van de echtgenoten is geëindigd (art. 1:149, aanhef en onder a).

Stel dat het tot vernietiging komt. Wordt C dan niet beschermd? De kans op bescherming van C lijkt mij erg klein. Weliswaar heeft hij anders dan om niet verkregen, maar daarnaast moet hij ook te goeder trouw zijn (art. 1:89 lid 2). In dit verband worden aan de goede trouw van de wederpartij door de Hoge Raad zeer strenge eisen gesteld.¹² Goede trouw in de zin van artikel 1:89 ontbreekt bij de wederpartij in ieder geval, aldus de Hoge Raad in 1978, indien de onjuiste uitlegging van de litigieuze wetsbepaling waarvan zij uitging, niet door vaste rechtspraak en eenstemmige literatuur werd aanvaard.

Met het oog op de vernietiging moet A de termijn van drie jaren van artikel 3:52 lid 1, aanhef en onder d, in acht nemen, hetgeen zij in casu ook heeft gedaan. Ten overvloede wijs ik er nog op dat in het kader van de vernietigbaarheid van artikel 1:89 ook bevestiging door de echtgenoot die toestemming had moeten geven (art. 3:55 lid 1), en termijnstelling door de wederpartij van de echtgenoot die zonder toestemming heeft gehandeld (art. 3:55 lid 2), tot de mogelijkheden behoren. In de onderhavige procedure spelen de beide laatstgenoemde bepalingen echter geen rol.

Ten slotte wil ik nog één probleem aan de orde stellen. Stel dat C, voordat A de koopovereenkomst B-C heeft vernietigd, het stuk grond heeft doorverkocht en geleverd aan de derde D, die te goeder trouw is. Daarna vernietigt A met succes de koopovereenkomst B-C. Wordt D nu tegen de beschikkingsonbevoegdheid van C beschermd? Dat is alleen het geval als C's onbevoegdheid voortvloeit uit de ongeldigheid van de vroegere overdracht B-C, die niet het gevolg was van onbevoegdheid van de toenmalige vervreemder B (art.

11 Zo merkt advocaat-generaal De Vries Lentsch-Kostense aan het slot van punt 11 van haar conclusie terecht op, dat na verwijzing – zo nodig – tevens nog aan de orde kan komen het subsidiaire betoog van C dat A – gezien de omstandigheden van het geval – in elk geval misbruik maakt van haar bevoegdheid

zich te beroepen op het ontbreken van de in art. 1:88 bedoelde toestemming (art. 3:15 jo. art. 3:13).

12 Zie immers HR 15 december 1978, *NJ* 1979, 427, m.nt. EAAL, *AA* 1979, p. 264 e.v., m.nt. G (Maastrichtse woning II).

3:88 lid 1, slot). Laatstgenoemde bepaling beschermt de derde D tegen een gebrek in de titel of een gebrek in de levering in de vorige schakel B-C. Een gebrek in de levering is hier niet aan de orde. D kan in deze casus dus uitsluitend worden beschermd als men van mening is dat er sprake is van een titelgebrek in de schakel B-C, de koopovereenkomst die B zonder toestemming van A met C heeft gesloten. In mijn proefschrift heb ik de opvatting verdedigd dat het ontbreken van toestemming in de zin van artikel 1:88 geen titelgebrek, maar een tekort aan handelingsbevoegdheid oplevert,¹³ maar toen bestond artikel 3:88 nog niet en werd de derde-verkrijger van registergoe-

deren nauwelijks beschermd tegen de beschikingsonbevoegdheid van zijn rechtsvoorganger.¹⁴ Bij nader inzien – ‘voortschrijdend inzicht’ heet dat tegenwoordig – ben ik van mening dat het een het ander niet hoeft uit te sluiten. Natuurlijk is de echtgenoot die zonder toestemming een in artikel 1:88 genoemde rechtshandeling verricht, handelingsonbevoegd. Dit neemt echter niet weg dat er tevens sprake kan zijn van een titelgebrek, althans voor de toepassing van artikel 3:88 lid 1, slot. Mijn conclusie luidt dan ook dat D als derde te goeder trouw in dit voorbeeld wél wordt beschermd, nu er sprake is van een titelgebrek in de schakel B-C. ✎

13 A.J.M. Nuytinck, *t.a.p.* (noot 2), p. 131-133, in het bijzonder p. 132, noot 366.

14 Vgl. art. 1376a (oud), de opvolger van art. 1910 (oud), dat heeft gegolden tot 1 april 1988 en toen is vervallen op grond van de Wet van 3 december 1987, *Stb.* 1987, 590 (nieuwe regeling van het bewijsrecht in burgerlijke zaken).

Eerstgenoemde bepaling was van kracht vanaf 1 april 1988 tot 1 januari 1992, toen het nieuwe vermogensrecht in werking trad. De beide bepalingen verschilden inhoudelijk niet van elkaar en zijn enigszins te vergelijken met het huidige, zeer algemeen luidende art. 3:36.